

Ю.О. Македонська, здобувач[‡]

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ НА УКРАЇНІ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших складових ресурсного потенціалу є земельні угіддя. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва можливе за умови раціонального використання земель відповідно до їх ресурсних можливостей. За площею та біопродуктивним потенціалом земельний фонд Харківської області один з найбагатших в Україні. Площа області становить 3141,8 тис км, що становить 5,2 % від території України. За цим показником область посідає 4-те місце в країні.

Існуюча ситуація на селі у великій мірі визначається діяльністю місцевих аграрних підприємств. Якщо суб'єкти господарювання функціонують ефективно, то і ситуація на селі краща, ніж в місцевості, де аграрне виробництво в занепаді або взагалі земля не обробляється. Успішні аграрні підприємства забезпечують роботою певну частину місцевих жителів, платять податки до місцевих бюджетів, підтримують (а іноді і розвивають) сільську інфраструктуру.

Виникнення агрохолдингів внесло певні корективи до ситуації, що склалася на селі. Як правило, агрохолдинги – це суто бізнесові проекти, основна мета яких полягає в примноженні капіталу їх засновників. За визначенням, підтримка і розвиток сільської інфраструктури не є функцією агрохолдингів. Все це турбує і сільських жителів, місцеву владу і, нарешті, уряд, який відповідає за вирішення соціальних питань на селі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності використання землі в системі агрохолдингів України є досить актуальними і знайшли віддзеркалення в наукових працях таких вчених, як: В. Андрійчук, С. Дем'яненко, В. Лапа, А. Поливодський, М. Федорченко, М. Хорунжий, А. Янов, С. Попіль, Д. Ісакова, А. Кучер, О. Єранкін та ін.

Але в них знайшли віддзеркалення загальні питання розвитку холдингів. Що стосується питань використання землі як основної

[‡] Науковий керівник д-р екон. наук, професор О.В. Ульянченко

складової аграрного ресурсного потенціалу то ці питання є недостатньо розробленими.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження питань підвищення ефективності використання землі в системі агрохолдінгів України, як однієї з перспективних форм господарювання.

Виклад основного матеріалу досліджень. З переходом економіки України на ринкові засади сільське господарство, як галузь із сезонним виробництвом і уповільненим оборотом капітал, перебуває у гірших умовах порівняно з іншими галузями. Серед найважливіших проблем в агропромисловому комплексі (АПК) можна виділити: низьку ефективність сільськогосподарського виробництва, яка не забезпечує розширеного відтворення; відсутність мотивації до праці, безробіття, бідність і трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, вимирання сіл; деіндустріалізація сільського господарства (забезпеченість аграрних підприємств технікою становить 45-59 %, понад 90 % наявних технічних засобів потребують заміни через їх спрацьованість) [1, с. 5-6].

Прискорити розробку і впровадження нових механізмів господарювання, які б забезпечували сталий розвиток сільськогосподарського виробництва, можливо шляхом розвитку нових його організаційно-правових форм. Як підкреслюють В. Андрійчук, С. Дем'яненко, В. Лапа, А. Поливодський, М. Федорченко, М. Хорунжий, А. Янов, С. Попіль, Д. Ісакова, А. Кучер та інші, це – формування агрохолдінгів.

Агрохолдінги, як правило, створюються шляхом оренди землі потужними промисловими підприємствами, фінансовими і сервісними структурами, які інвестують кошти у виробничу й соціальну сферу села. В останні роки в Україні різко скорочується кількість дрібних сільськогосподарських підприємств за рахунок переходу їх під контроль потужних аграрно-промислових формувань.

Агрохолдінги – це специфічна форма володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, маючи контрольний пакет акцій інших підприємств, управляє ними і контролює їх діяльність. Використовуючи таку організаційно-правову форму ведення бізнесу, агрохолдінги активно залучають капітал через випуск і розміщення акцій на фондових біржах за кордоном, чого не можуть собі дозволити інші форми агробізнесу [2, с. 54].

Таким чином, агрохолдінги – це суто бізнесові проекти, основна мета яких полягає у примноженні капіталу їх засновників. Сьогодні процес зосередження капіталу і агропромислового виробництва в одних руках відбувається спонтанно, здійснюється стихійно і без юридичного забезпечення та будь-якого втручання держави. З огляду на масштаби

процесу концентрації його можна назвати „надконцентрацією виробництва”. Найбільшими агрохолдингами за критерієм кількості землі в обробітку та доступною інформацією, є такі, що використовують до 532 тис. га ріллі (табл. 1.).

1. Найбільші за орендованою площею агрохолдинги України в 2011 р. [4.6]

Назва формування	Площа, тис га	Назва формування	Площа, тис. га
«Укрлендфармінгом»	532	ВАТ Приват- АгроХолдинг	150
ТОВ“Українські аграрні інвестиції”	330	Агротон	150
ВАТ ММК ім. Ілліча	225	Лоутре-Агро	150
NCH Capital	200	Райз-агро	130
ДП Нафком-Агро	200	“Дакор Агро Холдинг”	106
ВАТ“Миронівський хлібопродукт”	180	Укррос	105
Агропромхолдинг “Астарта-Київ»	180	Лоту ре	101
ЗАТ “Райз-Максимко”	160	Укрзернопром-Агро	100
Мрія Агрохолдинг	158	-	-

Джерело: [Складено на основі: 3, 4]

Тільки у 2010 р. більше десяти агрохолдингів орендували 150 тис. га ріллі та більше, при цьому абсолютним лідером є «Укрлендфармінгом», який контролює 532 тис. га ріллі.

Протягом останніх трьох років цей процес активізувався і нині в Україні налічується більше 65 агрохолдингів. Переважна більшість їх працює в Полтавській, Черкаській та Київській областях і всі вони займаються зерновиробництвом. Нові агробізнесові утворення контролюють майже 15 % загальної площі ріллі країни. Все це дає підставу стверджувати, що через надконцентрацію земельних ресурсів в одних руках існує загроза розвитку монополізму на ринку оренди землі. Зростання кількості та розмірів агрохолдингів в Україні наведено в табл. 2.

У свою чергу, консолідація власності, перетворення сільськогосподарських підприємств у залежні асоційовані структури веде до монополізації ринку сільськогосподарської продукції.

2. Зростання кількості та розмірів агрохолдингів в Україні, 2007-2011 рр. [5, 6, 10]

Показник	2007-2009	2010-2011	2010-2011 рр. у % до 2007-2009 рр.
Кількість агрохолдингів	35	65	185,7
Площа сільськогосподарських угідь, орендованих агрохолдингами, млн га	3,0	5,7	190,0
Площа сільськогосподарських угідь, орендованих найбільшим агрохолдингом, тис. га	330	532	161,2
Середній розмір агрохолдинга, тис. га	85,7	87,7	102,3

Серед дослідників діяльності агрохолдингів немає єдиної точки зору стосовно їх впливу на стан та розвиток сільських територій. Проте більшість авторів наголошують на позитивному ефекті, який створюють агрохолдинги для аграрного сектора та сільського населення. Діяльність агрохолдингів, пише С. Дем'яненко, відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного виробництва, що характеризується впровадженням новітніх технологій виробництва та управління ним, а також глобалізаційним тенденціям.

Інші автори підкреслюють, що агрохолдинги несуть відповідальність за соціальний і комунальний розвиток сільських територій, які входять до їхніх структур; що вони становлять великий потенціал для розвитку аграрного сектора країни; виробляють половину цукрового буряку в Україні, посіви якого, завдячуючи саме агрохолдингам у 2010 р., зросли удвічі; відновлюють виробничі зв'язки між сільськогосподарськими та переробними підприємствами тощо [2].

За розрахунками А.Є. Данкевича, в Україні функціонує понад 60 великих агропромислових холдингів, якими контролюється понад 6 млн га, або близько 24 % ріллі.

Вказані структури є найбільшими виробниками зернових і технічних культур та здійснюють заходи зі збільшення підконтрольних земельних ресурсів [6, с. 36].

У цілому в інтегрованих сільськогосподарських формуваннях спостерігається вищий рівень економічної ефективності господарювання порівняно із середніми показниками по сільськогосподарських

підприємствах України. Згідно з дослідженнями А.О. Гуторова, у 2009 р. в інтеграційних об'єднаннях холдингового типу середній рівень фондооснащеності був у 4,4 раза вищим за середньоукраїнське значення, а рівень прибутковості у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – у 15,8 раза [7, С. 105].

З іншого боку, агрохолдинги сприяють небезпеці утвердження монополізму на ринку оренди землі та монополізації ринку сільськогосподарської продукції. Тобто вони витісняють з агробізнесу традиційні форми ведення сільськогосподарського виробництва (аграрні підприємства і фермерські господарства, які органічно входять до сільської місцевості та її інфраструктури).

Та разом з тим оптимальною стратегією для українських сільськогосподарських підприємств є підвищення ефективності використання наявних ресурсів, тобто одержання прибутку а не постійне нарощування земельного фонду. Наприклад, один з найбільш великих агрохолдингів на Україні «Укрлендфармінгом» оренда землі становить 532 тис. га. Ефективний менеджмент в цьому випадку повинен передбачувати рішення комплексу проблем, пов'язаних з сільською економікою, нерозривним питанням яких є також вплив агрохолдингів на розвиток сільської місцевості та рішення питань щодо створення умов для життєдіяльності сільського населення. Це надто хворобливе питання для України. Ненормально, коли в господарстві на 10 000 га працює всього 10 осіб. Адже в селі, крім роботи в сільському господарстві, немає практично ніякої іншої форми зайнятості. Таку думку висловив аналітик інвестиційної компанії Concorde Capital O. Параший. «Розширюючи земельний банк, скуповуючи все підряд, на прибуток вийти дуже складно. Тому в першу чергу потрібно зосередитися на підвищенні ефективності існуючих активів», - відзначив О. Параший [8].

Наявність нових форм агробізнесу вимагає адекватної цілеспрямованої регуляторної державної політики. Регуляторна аграрна політика держави повинна бути спрямованою на недопущення монополізації ринку оренди землі та ринку сільськогосподарської продукції, втрати конкуренції на них. Необхідно забезпечити рівні економічні умови для розвитку аграрних підприємств різних форм. Необхідна програма підтримки сільських територій, прийняття відповідних законів, що дасть можливість забезпечувати відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств до рівня, який забезпечує їх конкурентоспроможність; сприятиме створенню сучасної виробничої та соціальної інфраструктури; сприятиме закріпленню молоді на селі, гарантуватиме інноваційний розвиток аграрної галузі України.

Сільськогосподарські підприємства України є основними реципієнтами дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрної галузі. Проте абсолютна більшість аграрних підприємств і фермерських господарств не відчувають державної підтримки, оскільки державні грошові кошти розпилюються в багатьох напрямках і не забезпечують належної віддачі. Через все це можна зробити однозначний вивід про неефективність системи витрачання державних грошових коштів, що діє, на підтримку сільськогосподарської галузі. А таким організаційно-правовим структурам, як агрохолдинги, що спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, подібна підтримка взагалі не потрібна [10].

Ще один чинник, що привертає бізнес в аграрний сектор, полягає в можливості акумулювати значні земельні масиви шляхом їх оренди і потенційної можливості придбати цю землю у власність в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель. В першу чергу тут спрацьовують чинники низької нинішньої вартості землі й істотного зростання ціни на неї в перспективі. Немає сумніву, що в нормальних економічних умовах (стабілізації економічної і політичної ситуації в країні, входження нашої держави в євроатлантичні економічні і політичні структури) вартість сільськогосподарських земель в Україні відповідатиме європейському рівню.

Важливим питанням функціонування агрохолдингів є концентрація сільськогосподарських земель агрохолдингами і пов'язане з цим підвищення ефективності використання землі, а також проблеми сільської місцевості.

Земельний ресурс є одним з чотирьох основних ресурсів в агробізнесі разом з капіталом, працею і підприємницькою діяльністю. Виникає питання: чому саме в Україні, Росії і Казахстані існує феномен значної концентрації земель окремими підприємницькими структурами? Чому такої концентрації не спостерігається в розвинених капіталістичних країнах (зокрема, в США, Канаді і державах ЄС)? Відповідь проста: у країнах, де ринкова економіка тільки формується, ринки функціонують недосконало, для їх ефективного функціонування не створені відповідні інституційні і правові умови. Так, в Україні, Росії і Казахстані сільськогосподарські землі дуже дешеві, а легального, розвиненого ринку земель цієї категорії не існує.

У такій ситуації в агрохолдингах відсутні проблеми з дешевою орендою значної площі землі, і фактично сільськогосподарські землі є нелімітованим виробничим ресурсом. Обмежувати розміри агрохолдингів можуть інші виробничі ресурси, зокрема – капітал, праця, менеджмент.

При цьому найдефіцитнішим ресурсом є висококваліфікована праця – як механізаторів і операторів в тваринництві, так і менеджерів (особливо - вищої ланки). Тому на сьогодні вузьким місцем в діяльності агрохолдингів є дефіцит висококваліфікованих кадрів, особливо – менеджерів вищої ланки.

Висновки. Агрохолдинги – це бізнесові структури, функцією якої не є підтримка та розвиток сільської інфраструктури. Основним стимулом виникнення агрохолдингів є прагнення власників капіталу примножити його в довгостроковій перспективі. Діяльність агрохолдингів відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного виробництва, що характеризуються впровадженням новітніх технологій виробництва та його управління, а також глобалізаційним тенденціям. Роль агрохолдингів в розвитку агробізнесу є значною і буде підвищуватися в перспективі. Буде продовжуватися процес концентрації сільськогосподарської землі агрохолдингами через її оренду та банкрутство неефективних аграрних підприємств. Цей чинник потрібно враховувати при розбудові аграрної політики держави та програм підтримки розвитку сільських територій. Державі потрібно сприймати агрохолдинги як об'єктивну реальність і заходами державної політики спрямовувати їх діяльність у русло державної аграрної стратегії, зокрема і щодо розвитку сільських територій.

Бібліографічний список: 1. Саблук П.Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4. 2. Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 50-61. 3. Агрохолдинги України [Електронний ресурс] // Канадсько-Український зерновий проект. – Режим доступу: <http://www.cugr.com.ua/links/21.html>. 4. Топ-25 агрохолдингів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comik.volyn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini> 5. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва земельних ресурсів та їх наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-9. 6. Данкевич А. Формування земельних масивів інтегрованих структур / А. Данкевич // Землевпорядний вісник. – 2011. – № 2. – С. 36-41. 7. Гуторов А.О. Агрохолдинги як ефективна форма концентрації сільськогосподарського виробництва / А.О. Гуторов // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 102-107. 8. Паращій О. Експерт: скупая все земли подряд, сельхозпроизводителям очень сложно выйти в прибыль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/business/2013/09/05/224326_skupaya_zemli_podryad_sl_ozhno_viyti.html?prin 9. Зарицкая Н. Развитие и эффективность

деятельности агрохолдингов в Украине [Электронный ресурс] / Н. Зарицкая, С. Демяненко. – Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/14415>
10. Агрохолдинги в Украине: процесс их становления и развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.f-x.ru/selskoe_lesnoe_xozyajstvo_i/agroholdingi_v_ukraine_process_ix.html

Македонская Ю.О. Создание и функционирование агрохолдингов на Украине как одно из направлений повышения эффективности использования земли. Раскрыты особенности функционирования агрохолдингов, их влияние на процесс концентрации сельскохозяйственных угодий с помощью аренды, банкротство неэффективных аграрных предприятий та необходимость решения социальных вопросов на селе.

Makedons'ka Ju. Creation and functioning of agrarian holdings in Ukraine as one of the directions for increasing the efficiency of land use. The features of functioning of agrohholding are exposed, their influence on the process of concentration of agricultural lands through their lease, bankruptcy of enterprises of agrarian enterprises that necessity of decision of social questions on a mud flow.